DOI: 10.46340/eppd.2021.8.5.14

Andrii Rudyk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7291-4341>

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF DISTINGUISHING BETWEEN THE CONCEPTS OF «POLITICAL MODERNIZATION» AND «POLITICAL TRANSFORMATION»

Андрій Рудик

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ПРОБЛЕМА РОЗРІЗНЕННЯ ПОНЯТЬ «ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ» ТА «ПОЛІТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ»

After the collapse of the colonial system in the 50-60's of the twentieth century the question of scientific understanding of possible ways of development of the countries which have gained independence became actual. It is in this context that scientific development in the field of modernization theory/political modernization were initiated. However, attempts to mechanically transfer western political practices to traditional African, Asian, and Oceanic societies have in most cases failed – weak democratic regimes have changed to authoritarian ones. One of the reasons for this is the eurocentrism, and hence the one-sidedness of the views that were embedded in the understanding of the phenomenon of political modernization. Even though the concept of political modernization was developed at the same time as the concept of political transformation, as a designation for larger political processes, scholars are still debating what is meant by political modernization and how it differs from political transformation. This article examines the approaches of a few western and Ukrainian scholars to the definition of «political modernization» and «political transformation». It is argued that the fundamental difference between these processes is that political modernization, as a concept and a process, is based on eurocentrism, and political transformation means transformations as not necessarily leading traditional society to western political practice. The methodological problems of researching the theory of political transformation are clarified, the reasons for the lack of a single generally accepted approach to scientific research in this area are outlined, and arguments in favor of using the concept of "political transformation" (without denying the right to political modernization). It is stated that the concept of "political transformation" is gradually displacing the concept of «political modernization» from scientific circulation.

Keywords: modernization, transformation, political modernization, political transformation, westernization, political development.

Поняття «трансформація», як і поняття «модернізація», почало використовуватися в політичній науці в 50-60 рр. ХХ ст. Підвалини того, що прийнято сьогодні називати теорією модернізації та теорією трансформації заклали такі західні дослідники як Л. Пай, С. Хінц, С. Хантінгтон, Р. Уорд, Л. Хаєс, К Швеніц та інші. Послугуючись вище згаданими поняттями, фахівці аналізували природу політичних перетворень в колишніх колоніях, напівколоніях та залежних країнах. При цьому варто звернути увагу на те, що в західних напрацюваннях чітко прослідковується використання як поняття «політична модернізація», так і поняття «політична трансформація». В Україні, як і в будь-якій іншій постсоціалістичній та пострадянській країні, дані напрямки наукових пошуків почали розроблятися в контексті становлення політології як окремої науки, що стало можливим після розпаду СРСР та відходу від влади комуністичних партій. Основу досліджень процесів політичної модернізації та політичної трансформації в українській політичній

науці заклали такі вчені як В. Горбатенко, Г. Зеленько, О. Бабкіна, П. Мироненко, М. Михальченко, О. Ткач, Т. Ляшенко, В. Головка, І. Піляєв, В. Бурдяк, Т. Федорчак та ряд інших.

Однак, розглядаючи розвиток наукових напрацювань в даних напрямках, можна виявити наступну тенденцію – поняття «модернізація»/«політична модернізація» поступово витісняються поняттями «трансформація»/«політична трансформація». Як вже згадувалося, західні дослідники, перш за все американські, займалися обґрунтуванням можливості перенесення західних політичних та державних інститутів на колишні колонії, напівколонії та залежні території. Проте перехід ряду африканських та азійських країн до авторитаризму засвідчив, що механічне насадження політичного досвіду західних суспільств не просто не дає бажаного результату, а й призводить до вкрай негативних політичних, економічних та соціокультурних наслідків.

У зв'язку з цим, на хвилі переосмислення поглядів у даній галузі досліджень, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., в західній політичній науці відбувається перехід до використання поняття «політична трансформація». В Україні така зміна в політичній науці почала мати місце в 2000-х р. У той же час продовжують зустрічатися публікації, в яких обидва окреслені поняття ототожнюються або виступають синонімами. І це призводить до низки проблем, які ускладнюють дослідження політичної практики колишніх колоній, напівколоній та залежних країн. Відповідно, це й зумовлює актуальність даної статті, оскільки відсутність чіткого розмежування понять «політична модернізація» та «політична трансформація» суттєво ускладнюють дослідження політичних перетворень в Україні.

Перш за все, розглядаючи питання розрізнення понять «політична модернізація» та «політична трансформація», варто звернути увагу на те, що наразі не існує єдиного загальновизнаного підходу до їхнього визначення та тлумачення. Це зумовлено наступними причинами. Як вже згадувалося, досить часто деякі вчені ототожнюють обидва поняття. Відповідно, подібна плутанина дещо ускладнює аналіз політичної практики конкретних країн, оскільки не зовсім зрозумілий задум щодо використання в одному випадку поняття «політична модернізація», а в іншому – «політична трансформація».

Наступна причина прямо виходить з попередньої. За умов абсолютного уподібнення обох концептів, ряд дослідників використовує не політологічні критерії для визначення характерних рис аналізованих ними явищ та процесів. Безумовно, використання мультидисциплінарного підходу створює додаткові можливості по розробці окресленої проблематики. Однак це справедливо породжує наступне питання – навіщо виокремлювати саме політичну модернізацію та політичну трансформацію, якщо можна послуговуватися більш узагальненими поняттями «модернізація» та «трансформація»? Розповсюдженим явищем є встановлення залежності політичних змін від соціально-економічних та культурних процесів. При цьому взагалі залишається поза увагою їх суть та природа. Досить часто деякі вчені ставлять політичні зміни в залежність від соціально-економічного розвитку та культурних перетворень. Тут можна згадати таких дослідників як Р. Інглхарт та К. Вельцель. Вони вважають, що теорію модернізації доцільно спрямувати в бік збільшення уваги до культурних чинників¹. Очевидно, політичні зміни мають комплексний характер і зумовлюються цілою низкою причин. Проте Р. Інглхарт та К. Вельцель залишають поза увагою сутнісний характер таких трансформацій, обмежуючись розкриттям змін у сфері людських цінностей. У результаті спостерігається парадоксальна методологічна ситуація. Розкриваючи політичну трансформацію тієї чи іншої країни, Р. Інглхарт та К. Вельцель жодним чином не дають розуміння сутності самого процесу та не окреслюють його рамки – має місце опис фактів без їх аналізу.

Відсутність єдиного підходу до визначення поняття «політична трансформація» також зумовлюється поліваріантністю векторів суспільного розвитку. На початковому етапі свого існування теорія модернізації розглядалася виключно як вестернізація – відсталі традиційні держави мали механічно перенести західні політичні та державні інститути для успішного розвитку. Тому на найбільш загальному рівні модернізація почала розумітися як перехід від традиційного до сучасного.

Протягом 70-80-х рр. ХХ ст. такі погляди не витримали перевірки конкретними політичними процесами в колишніх колоніях та залежних країнах. Тому замість вестернізації, політична модернізація почала сприйматися як розвиток (development). Таке переосмислення започаткував

¹ Інглхарт, Р., Вельцель, К. (2011). *Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития*. Москва: Новое издательство, 77.

Л. Пай¹. У даному контексті також доцільно звернути увагу на підхід Е. Хагоп'ян, яка запропонувала розглядати політичну модернізацію як модифікацію (modification)².

Однак політична модернізація продовжувала розглядалася виключно в контексті європоцентричної парадигми. Сформувався наступний підхід – розвиток суспільств третього світу можливий і без механічного нав'язування цінностей західної цивілізації. Ключовим у даному випадку є термін «розвиток». По суті, від традиційних суспільств все одно вимагалось приведення політичних інститутів та процесів до західного зразку. Американський дослідник Д. Аптер, виокремлюючи так званий «інструментальний традиціоналізм», обґрунтовує можливість м'якого нав'язування європейських політичних практик конкретному суспільству через його традиції³. Тобто, місцевим політичним практикам відводилася суто інструментальна роль, без визнання за ними ресурсного потенціалу для процесу політичної трансформації.

І лише тоді, коли було поставлено під сумнів факт потреби конкретного постколоніального суспільства в розвитку західного гатунку, можна говорити про початок ґрунтовного теоретичного осмислення політичної трансформації. Вчені почали приходити до висновку про те, що європейська модель політичної модернізації не є загальнообов'язковою та єдиноправильною. На підставі цього, як зазначає російська дослідниця С. Єрмаханова, у 80-х рр. XX ст. остаточно склалася концепція «модернізація в обхід модерніті», яка полягає у проведенні модернізації без нав'язування суспільству західних цінностей на базі власної традиційної (з європейської точки зору) культури⁴. З'явилося розуміння того, що кожне конкретне суспільство може напрацювати власне бачення політичного розвитку та оформити його у свою окрему ідею.

Саме з огляду на поліваріантність векторів суспільного розвитку доцільно розмежовувати політичну модернізацію та політичну трансформацію. Перша – це завжди про розвиток європейського гатунку з усією категоричністю та безальтернативністю. Перехід від сприйняття її як вестернізації до трансформації – це лише зміна інструментарію та ставлення до самого процесу. Власне цей методологічний прийом переосмислення модернізації як трансформації і призводить до того, що вчені просто свідомо не вбачають принципової різниці між цими двома процесами. Логіка проста – на їхню думку теорія політичної модернізації наскільки розвинулася і врахувала попередні помилки, що фактично стала мегаконцептом, який включає в себе такі ідеї як контрмодернізація, ремодернізація і т. і. Тобто, по суті, теорія політичної модернізації містить абсолютно всі пояснення та обґрунтування тих чи інших політичних змін. Однак це не зовсім коректно.

За великим рахунком, теорія політичної модернізації – це просто збірна назва, за якою стоїть значна кількість несистематизованих поглядів, котрі є напрацюваннями багатьох вчених у контексті пояснення природи тих чи інших політичних процесів у конкретних суспільствах. У свою чергу, теорія політичної трансформації покликана зняти проблему множинності та невпорядкованості знань щодо політичних змін. Водночас, як вже зазначалося, дана концепція не заперечує політичну модернізацію як процес і явище. Доцільно виходити з того, що поняття «політична трансформація» є більш ширшим і за своїм обсягом може включати в себе й термін «політична модернізація».

Отже, на сьогоднішній день дослідження теорії політичної трансформації стикається з наступними методологічними проблемами:

- ототожнення процесів політичної модернізації та політичної трансформації;
- зловживання міждисциплінарним підходом, що призводить до нівелювання власне політичних факторів трансформації зводить дослідження даного явища до опису й констатації фактів, а не продукування нового знання.

Враховуючи вище наведене, варто зважати на те, що досить часто вчені, використовуючи поняття «політична модернізація», фактично ведуть мову про «політичну трансформацію» й

¹ Pye, L. W. (1979). Political Modernization: Gaps between Theory and Reality. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 442, 28-39.

² Hagopian, E. C. (1966). Conceptual Stability, the Monarchy, and Modernization in Morocco. *The Journal of Developing Areas*, 1, 2, 199.

³ Apter, D. E. (1960). The Role of Traditionalism in The Political Modernization of Ghana and Uganda. *World Politics*, 13, 1, 47.

⁴ Єрмаханова, С. А. (2005). Теория модернизации: история и современность. *Актуальные проблемы социально-экономического развития: взгляд молодых ученых: сборник научных трудов*. Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, 2, 4.

навпаки. Тому для вирішення окресленої проблеми важливо послуговуватися й напрацюваннями тих вчених, котрі сконцентрувалися саме на розгляді політичної модернізації.

Отже, перш за все, потрібно з'ясувати принципову різницю між цими двома поняттями. Вище було зазначено, що політична модернізація – це розвиток в контексті європоцентричної парадигми. У свою чергу політична трансформація не обов'язково означає прогрес. Цим поняттям доречніше позначати сам факт політичних змін, незалежно від їхнього характеру та оцінки суб'єктом спостереження.

Раніше вже зазначалося, що як і українські, так і зарубіжні вчені, зазвичай, не дають визначення поняттям «політична модернізація» та «політична трансформація». Як правило, вони сприймаються як очевидні і зрозумілі процеси, котрі не потребують свого пояснення. Однак вже було окреслено, що це призводить до методологічних складнощів у дослідженні політичних змін. Відповідно, доцільно навести декілька визначень вище наведених понять, співставити їх та запропонувати найбільш оптимальний підхід.

Зокрема, український дослідник В. Горбатенко зазначає: «У найбільш загальному термінологічному-поняттєвому плані модернізація трактується сучасною наукою як процес набуття менш розвиненими суспільствами низки рис, характерних для більш розвинених суспільств...»¹. У такий спосіб вчений знімає проблему європоцентричності, оскільки на сьогоднішній день до розвинених суспільств належать не лише західні, а й деякі азійські, африканські, латиноамериканські та океанічні. Відповідно, такий підхід найбільше відповідає сучасним реаліям. Причому, в даному визначенні мова йде не про вестернізацію, а саме про модернізацію як оновлення.

К. Козлов виходить з позиції того, що політична модернізація – це процес, який обумовлений потребою органів влади, включаючи регіональні, практично втілювати в життя суспільства елементи раціоналізації влади й політичної бюрократії через органічне поєднання політичних, економічних і духовних чинників соціального розвитку². Показовим тут є те, що вчений жодним чином не згадує поняття «розвиток». Його увага концентрується на питанні раціоналізації влади.

В. Холод вважає, що модернізація є переходом від традиційного до раціонального суспільства в результаті науково-технічного прогресу, соціально-структурних змін і перетворення нормативно-ціннісної системи³. Не зважаючи на європоцентричний характер даного визначення, дослідник не просто знімає проблему протиставлення традиційного та модерного (оскільки раціональний не обов'язково має бути сучасним), а й аналізує чинники в результаті яких і відбувається модернізація.

М. Шаповаленко характеризує політичну модернізацію як процес трансформації суспільства, який супроводжується формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією та розширенням політичної участі, поширенням демократичних цінностей і норм, властивих розвиненим країнам, у країнах менш розвинених⁴. Окрім розвитку, тут ключовою є згадка про демократію. Отже, політична модернізація сприймається М. Шаповаленком виключно як рух до даного політичного режиму. Його визначення є прикладом раніше описаних суперечностей у самій теорії політичної модернізації. Вже неодноразово згадана концепція контрмодернізації абсолютно йому не відповідає. Оскільки, як відомо, політичні зміни, котрі вона позначає, спрямовані проти встановлення демократії. Не менш важливим у підході М. Шаповаленка є визнання трансформації загальнішим процесом, ніж політична модернізація.

На думку І. Піляєва для політичної модернізації ключовою є проблема підвищення ефективності влади, раціоналізації політичних систем суспільства й забезпечення прав та свобод особистості. Політична модернізація – це розбудова, рух до правової, демократичної держави⁵. Але те, про що говорить І. Піляєв, якраз і є політичною трансформацією. Як і ряд його колег, дослідник концентрує увагу на такому аспекті політичної трансформації як раціоналізація влади. Проте даний

¹ Горбатенко, В. П. (1999). *Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть*. Київ: Академія, 12.

² Козлов, К. І. (2010). Політична модернізація: імплементація принципів Good governance. *Теорія та практика державного управління*, 4, 130.

³ Холод, В. (2006). Політична модернізація: згусток протиріч. *Політичний менеджмент*, 5, 33.

⁴ Шемшученко, Ю. С., Горбатенко, В. П., Бабкін, В. Д. (ред.) (2004). *Політологічний енциклопедичний словник*. Київ: Генеза, 365.

⁵ Піляєв, І. С. (2011). *Політична трансформація у сучасному світі: погляд з України*. Київ: Персонал, 12.

процес розглядається ним виключно в контексті побудови демократичного суспільства. Політична практика багатьох країн світу демонструє, що не можна однозначно поставити знак рівності між процесом раціоналізації влади (підвищенням її ефективності, як зазначає сам І. Піляєв) та демократичним політичним режимом. Власне такий підхід і піддав сумніву доцільність наукового осмислення та використання теорії політичної модернізації. Як засвідчила політична практика значної кількості колишніх колоній, демократизація, яка розцінювалася як нав'язана, не раціоналізувала владу в цих країнах, а навпаки, призвела до вкрай негативних наслідків для їхніх політичних систем у цілому.

Дослідниця В. Бурдяк вважає, що політична модернізація – це формування, розвиток і поширення сучасних політичних інститутів, практик, а також становлення сучасної політичної структури. Під сучасними політичними інститутами і практиками вчена розуміє не зліпок з політичних інститутів країн розвиненої демократії, а ті з них, які найбільшою мірою здатні забезпечити адекватне реагування і пристосування політичної системи до умов, що змінюються, та до нових викликів¹. Як і вище зазначені вчені, В. Бурдяк концентрує увагу на факті того, що політична модернізація проводиться з метою підвищення життєздатності політичної системи та/або окремих її складових. Це важливий момент, оскільки даний процес завжди ґрунтується на прагматичному розрахунку. Звідси й виводиться його штучність та керованість.

Відомий український вчений П. Шляхтун визначає політичну модернізацію як трансформацію політичної системи суспільства країн, що відстали у процесі історичного розвитку або тривалий час перебували під впливом недемократичного політичного режиму, за зразками передових сучасних держав². Даний підхід до розуміння політичної модернізації є одним з найбільш чітких у вітчизняній політичній науці. Перш за все, він описує виключно те явище, яке позначають політичною модернізацією. По-друге, політична модернізація визнається різновидом політичної трансформації. По-третє, дослідник далі зазначає, що політична модернізація має неорганічний характер. Тобто, сам процес оновлення розуміється як усвідомлений та керований. У даному випадку вчений чітко окреслює сприйняття модернізації як оновлення, оскільки, протиставляючи традиційне і сучасне, він не говорить про механічне засвоєння політичної практики останнього.

Варто зауважити, що П. Шляхтун є одним з небагатьох дослідників, які розмежовують політичну модернізацію та політичну трансформацію. Останню він визначає як перетворення політичної системи суспільства та її окремих складових у результаті цілеспрямованого безпосереднього або опосередкованого впливу. Від політичної модернізації даний процес відрізняється тим, що він не обов'язково є осучасненням, переходом від минулого до сучасного, а припускає й можливість повернення до того, що було раніше³. Тобто, якщо політична модернізація завжди стосується політичних змін зі знаком «+» (у класичному розумінні, без нашарувань значно пізніших концепцій), то під політичною трансформацією розуміється сам факт змін. Вчений прямо зазначає, що термін «політична трансформація» є узагальнюючою назвою для таких процесів як «політична модернізація», «політична реформа», «революція», «демократичний транзит» тощо⁴. Тим самим знімається проблема суперечності окремих концептів у рамках теорії політичної модернізації. В основі теорії політичної трансформації не закладаються оціночні судженнями на кшталт «відсталий-розвинений». Її завданням, перш за все, має бути пояснення конкретних політичних змін і характеру їхньої спрямованості, а не нав'язування чи оцінювання, як це пропонує теорія політичної модернізації.

М. Михальченко визначає політичну трансформацію як історичний процес змін, що постає як єдність декількох складових: трансформація політичної системи суспільства, трансформація «політичної людини» (особа, еліта, колектив, організація тощо), трансформація політичної культури суспільства і особи (ідеї, норми, рівень політичних відносин тощо)⁵. Не зважаючи на те, що вчений виводить визначення поняття «політична трансформація» зі слова «трансформація», тобто, не дає

¹ Бурдяк, В. І. (2004). *Республіка Болгарія на зламі епох: політична трансформація суспільства*. Чернівці: Рута, 424.

² Шляхтун, П. П. (2015). *Політологічний термінологічний словник*. Київ: Київський університет, 278.

³ Там само, 508.

⁴ Там само.

⁵ Шемшученко, Ю. С., Горбатенко, В. П., Бабкін, В. Д. (ред.) (2004). *Політологічний енциклопедичний словник*. Київ: Генеза, 667.

сутнісного розуміння даного процесу, він звертає увагу на комплексний та всеохопний характер даного процесу.

І. Піляєв розуміє політичну трансформацію як докорінне перетворення політичних інститутів і структур (політичної системи), політичної свідомості і політичних дій різних верств, еліти, особи, політичної культури суспільства¹. У даному визначенні важливим є акцент саме на трансформації як перетворенні. Враховуючи, що модернізація – це, перш за все, оновлення, таке чітке розмежування дозволяє методологічно розводити ці два поняття. І. Піляєв, як і П. Шляхтун, належить до тієї категорії дослідників, котрі свідомо розрізняють обидва поняття. Щоправда, перший все ж не надає чіткого розмежування, намагаючись узгодити обидва підходи.

Українська дослідниця М. Чабанна вважає, що поняття політичної трансформації є ширшим від поняття політичної модернізації. На її думку перший процес відрізняється від другого тим, що прямо не вказує на вихідну точку та мету перетворень, що дозволяє враховувати національні особливості конкретної країни². Мова не йде про те, що політична трансформація має стихійний характер і відбувається на осліп. Вчена наголошує на наявності спроб демократичних перетворень. Однак, на відміну від процесу політичної модернізації, встановлення демократичного політичного режиму не обов'язково є ціллю процесу політичної трансформації.

Варто зауважити, що це не повний перелік визначень понять «політична модернізація» та «політична трансформація». Однак при цьому досить показово, що представники західної політичної науки фактично жодним чином не окреслюють їх. Для переважної більшості з них ці поняття є такими, що не потребують додаткових пояснень, обґрунтувань та уточнень. Проте, якщо співставити їхні погляди, можна зрозуміти про наявність різниці в підходах щодо масштабу даних процесів.

Наприклад, дослідники К. Декорс та С. Спірс не дають визначення поняття «політична трансформація», але використовують його у множині³. Це пов'язано з тим, що вони розглядають даний процес не тільки і не стільки на рівні політичної системи, скільки на інституційному рівні. Тому кожен політичну зміну (на прикладі колишніх монархічних країн на території сучасної Гани) вони розглядають як окрему політичну трансформацію.

Схожий підхід у польського вченого Ю. Фішера, який на прикладі державних та політичних інститутів ряду колишніх соціалістичних країн Європи (Польщі, Румунії, Болгарії, Угорщини, Чехії, Словаччини) розглядає процес політичної трансформації. Однак, як і попередні вчені, він не дає визначення цьому поняттю. Більше того, польський політолог окремо говорить про «трансформацію», «демократизацію» та «європеїзацію»⁴.

Отже, як і теорія політичної модернізації, так і теорія політичної трансформації є відносно новими. Особливо друга, наукові розробки якої ще досі тривають, оскільки не припиняються дискусії щодо її співвідношення з першою. Як можна зрозуміти, подібно до ситуації з політичною модернізацією, не існує єдиного підходу до розуміння політичної трансформації. Але показово, що вона не піддається нищівній критиці, як це має місце у випадку з політичною модернізацією.

Дійсно, теорія політичної трансформації, в силу своєї претензійності, не може оминати чи залишитися осторонь тих складнощів, які виникали у вчених при розробці теорії політичної модернізації. До того ж, дається взнаки накопичення чималого емпіричного матеріалу, зумовленого поліваріантністю векторів суспільного розвитку. У свою чергу це ускладнює пошук та вироблення адекватних критеріїв дослідження та оцінювання результатів конкретної політичної трансформації. Не говорячи про створення класифікації її напрямів та окреслення елементів даного процесу. Раніше було з'ясовано, що саме претензійний характер теорії модернізації на абсолютну істинність став однією з причин провалу її реалізації на практиці.

¹ Піляєв, І. С. (2011). *Політична трансформація у сучасному світі: погляд з України*. Київ: Персонал, 10.

² Чабанна, М. В. (2012). Підходи до інтерпретації сутності суспільно-політичних трансформацій у перехідних країнах. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 4 (60), 58.

³ Decorse, C. R., Spiers, S. A (2009). Tale of Two Polities: Socio-Political Transformation on the Gold Coast in the Atlantic World. *Australasian Historical Archaeology*, 27, 33.

⁴ Fiszer, J. M. (2016). From Political Transformation to Europeanization and Democracy in the New European Union Member States: An Attempt to Review Results. *Polish Sociological Review*, 195, 375.

Також одразу варто зауважити, що як і теорія політичної модернізації, теорія політичної трансформації не є універсальною панацеєю і відповіддю на всі питання. Вона, як і будь-який інший концепт, має свої об'єктивні обмеження. Тому критикувати її за нездатність відповісти на деякі проблеми, що виникають у ході перетворення політичних систем (або їх окремих елементів), не є доцільним, оскільки вони можуть мати, як це і трапляється в існуючій практиці, неполітичний характер.

Суттєвою перевагою теорії політичної трансформації над теорією політичної модернізації, як вже зазначалося, є відмова від надання оцінки тій чи іншій політичній зміні. Перша розглядає конкретну політичну практику як наявний факт, виходячи з його унікальності та специфічності. І лише в ході аналізу надається оцінка досліджуваному процесу. Але, знову ж таки, не з етичної позиції, як це має місце в рамках теорії політичної модернізації (перш за все, в дихотомії «демократія-диктатура»). Хоча, один із її основоположників, американський вчений Р. Уорд вважає, що теорія політичної модернізації є етично і філософськи нейтральною. Незалежно від типу політичного режиму (і форми державного правління) досліджувана система вважається певною мірою модерною¹. З цим твердженням не можна погодитися, оскільки, як вже зазначалося, теорія політичної модернізації виходить з апіорності демократичного розвитку. Тобто, якщо цього немає, то і немає політичної модернізації. Відповідно, політичні зміни розцінюються як неправильні та хибні.

Таким чином, розглянувши проблему розрізнення понять «політична модернізація» та «політична трансформація», можна зробити наступні висновки. На сьогоднішній день не існує єдиного загальноприйнятого підходу до розуміння політичної трансформації. Зумовлюється це наступними методологічними проблемами:

- досить значна частина як західних, так і вітчизняних науковців ототожнюють поняття «політична модернізація» та «політична трансформація»;

- зловживання міждисциплінарним підходом призводить до нівелювання власне політичних факторів трансформації і зводить дослідження даного явища до опису й констатації фактів, а не продукування нового знання.

Поняття «політична модернізація» і «політична трансформація» ототожнюють у зв'язку з прагненням перетворити першу на універсальну теорію, котра зможе обґрунтувати і пояснити будь-які політичні зміни. Але як показала практика, ні у класичній, ні в нинішній її конфігурації це неможливо. Увібравши в себе багато концептів, теорія політичної модернізації стала громіздкою, розмитою, а її окремі елементи досить часто суперечать один одному. У погоні за пошуком нових методологічних принципів у політичній науці, вчені фактично пропустили той момент, коли теорія політичної модернізації в її нинішньому вигляді стала просто непридатною для ефективного використання. Тому поняття «політична модернізація» поступово витісняється поняттям «політична трансформація», що й отримує свій вияв у наукових напрацюваннях та публічних дискусіях щодо політичних перетворень в Україні.

References:

1. Apter, D. E. (1960). The Role of Traditionalism in The Political Modernization of Ghana and Uganda. *World Politics*, 13, 1, 45-68. [in English].
2. Burdyak, V. (2004) *Respublika Bolhariya na zlami epokh: politychna transformatsiya suspilstva* [The Republic of Bulgaria at the turn of the ages: the political transformation of society]. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].
3. Chabanna, M. (2012) *Pidkhody do interpretatsii sutnosti suspilno-politychnykh transformacii w perekhidnykh krainakh* [Approaches to the interpretation of the essence of socio-political transformations in transition countries]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* [Scientific notes of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies], 4 (60), 49-64. [in Ukrainian].
4. Decorse, C. R., Spiers, S. A. (2009). Tale of Two Polities: Socio-Political Transformation on the Gold Coast in the Atlantic World. *Australasian Historical Archaeology*, 27, 29-42. [in English].
5. Fiszer, J. M. (2016). From Political Transformation to Europeanization and Democracy in the New European Union Member States: An Attempt to Review Results. *Polish Sociological Review*, 195, 373-388. [in English].
6. Hagopian, E. C. (1966). Conceptual Stability, the Monarchy, and Modernization in Morocco. *The Journal of Developing Areas*, 1, 2, 199-214. [in English].
7. Holovko V. (2004) *Krytyka teorii modernizatsiyi v zakhidniy humanitarniy dumtsi* [Critique of the theory of modernization in Western humanitarian thought]. *Problemy istoriyi Ukrainy: fakty, sudzhennya poshuky*:

¹ Ward, R. E. (1963). Political Modernization and Political Culture in Japan. *World Politics*, 15, 4, 571.

- Mizhvid. zbirnyk naukovykh prats* [Problems of Ukrainian history: facts, judgments search: Interdepartmental collection of scientific works], 11, 129-134. [in Ukrainian].
8. Horbatenko V. (1999) *Stratehiya modernizatsiyi suspilstva: Ukrayina i svit na zlami tysyacholit* [Strategy of modernization of society: Ukraine and the world at the turn of the millennium]. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian].
 9. Inglehart, R., Welzel, C (2011). *Modernizatsiia, kulturnye izmeneniia i demokratiia: Posledovatelnost chelovecheskogo razvitiia* [Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence]. Moscow. Novoe Vremia. [in Russian].
 10. Kholod, V. (2006). Politychna modernizatsiia: zhustok protyrich [Political Modernization: cluster of contradictions]. *Politychni menedgement* [Political Management], 5, 33-43. [in Ukrainian].
 11. Kozlov, K. (2010). Politychna modernizatsiia: implementatsiia pryntsyviv Good governance [Political modernization: implementation of the principles of Good governance]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya* [Theory and practice of public administration], 4, 135-140. [in Ukrainian].
 12. Pilyayev, I. (2011). *Politychna transformatsiia u suchasnomu sviti: pohlyad z Ukrayiny* [Political transformation in the modern world: a view from Ukraine: study guide for university students]. Kyiv: Personal. [in Ukrainian].
 13. Shemshuchenko, Yu. S., Gorbatenko, V. P., Babkin, V. D. (ed.) (2004). *Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Political Science Encyclopedic Dictionary]. Kyiv: Heneza. [in Ukrainian].
 14. Pye, L. W. (1979). Political Modernization: Gaps between Theory and Reality. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 442, 28-39. [in English].
 15. Shliakhtun, P. P. (2015). *Politolohichniy terminolohichnyi slovnyk* [Political science dictionary of terms]. Kyiv: Kyivskii universytet. [in Ukrainian].
 16. Ward, R. E. (1963). Political Modernization and Political Culture in Japan. *World Politics*, 15, 4, 569-596. [in English]
 17. Yermakhanova, S. A. (2005). Teoriia modernizatsii: istoriia i sovremennost [The theory of modernization and modernity]. *Aktualnye problemy socialno-ekonomicheskogo razvitiia: vzgliad molodykh uchionych (Novosibirsk, 2005)* [Actual problems of the socio-economic development: view of the young scientists]. Novosibirsk: IEOPP SO RAN, 2, 233-247. [in Russian].